

บทสรุปและข้อเสนอนะ

จากการศึกษากฎหมายละเมิดว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลที่ผ่านมามีดังนี้ ทำให้เราทราบได้ว่ากฎหมายละเมิดนั้นมียุทธศาสตร์ประกอบทางความคิดอยู่สองลักษณะนั่นคือ แนวคิดทางตรรกศาสตร์ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกนำมาใช้พิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำละเมิดและผลเสียหายที่เกิดขึ้น แนวคิดที่สองก็คือแนวคิดทางปรัชญาซึ่งเป็นแนวคิดทางนโยบายที่ใช้จัดสรรความรับผิดชอบให้เป็นไปตามความต้องการของแบบแผนทางสังคม ปัญหาในการพิจารณาความรับผิดชอบของผู้ทำละเมิดนั้นเป็นปัญหาเชิงนโยบายที่ต้องตัดสินโดยศาลไม่ใช่โดยหลักการทางเหตุและผลเพียงอย่างเดียว ซึ่งศาลในแต่ละประเทศก็มีการดำเนินการทางนโยบายที่แตกต่างกันออกไปเพื่อให้เหมาะสมกับแบบแผนทางสังคมนั่นเอง

ส่วนต่อมาคือกฎหมายละเมิดนั้นได้กำหนดให้ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลเป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบของความรับผิดชอบละเมิด ในการค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลนั้น ในแต่ละประเทศก็มีหลักการที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งหากสรุปโดยรวมแล้ว จะแบ่งเป็นสองทฤษฎีใหญ่ ๆ นั่นคือ ทฤษฎี But-for test ซึ่งใช้สำหรับพิสูจน์หาเหตุในความเป็นจริง และ ทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมที่ใช้กำหนดความรับผิดชอบของผู้ทำละเมิด ซึ่งในการศึกษาจะพบว่าหลัก But-for test นั้นเป็นหลักที่ไม่สมบูรณ์สำหรับใช้ค้นหาเหตุในความเป็นจริงในทุกกรณีโดยเฉพาะในกรณีที่เกิดเหตุหลายเหตุขึ้น หลัก But-for test นั้นไม่สามารถนำมาใช้เพื่อค้นหาเหตุในกรณีนี้ได้ ดังนั้นการค้นหาหลักการที่จะมาทดแทนหลัก But-for test ได้นั้นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการศึกษา ผู้เขียนจึงขอเสนอแนวคิดในการค้นหาเหตุในความเป็นจริง โดยผู้เขียนเห็นว่าเหตุในความเป็นจริงนั้นต้องมีลักษณะที่เป็น “เหตุที่ก่อให้เกิดความเพียงพอในการก่อให้เกิดความเสียหาย ซึ่งเกิดขึ้นและส่งผลมาจนถึงจุดที่ความเสียหายเกิด” การจะพิจารณาว่าการกระทำใดเป็นเหตุของความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นให้พิจารณาว่าการกระทำใดส่งผลต่อความเสียหายที่ ณ จุดที่ความเสียหายเกิดบ้าง หลังจากนั้นให้พิจารณาถึงความพอเพียง (sufficient) ว่าการกระทำนั้นในตัวเองมีความพอเพียงที่จะก่อให้เกิดความเสียหายหรือไม่ หรือการกระทำนั้นเป็นส่วนประกอบที่เมื่อมารวมกับการกระทำอื่นแล้วก่อให้เกิดความพอเพียงหรือไม่ ถ้าพบว่าการกระทำนั้นก่อให้เกิดความพอเพียงในการก่อให้เกิดความเสียหายแล้ว ถือว่าการกระทำนั้นเป็นเหตุในความเป็นจริงของความเสียหายนั้น

ในส่วนของการขอเขตความรับผิดชอบของผู้ทำละเมิดนั้น ในประเทศไทยนั้นใช้หลักทฤษฎีเงื่อนไขมากำหนดความรับผิดชอบของผู้ทำละเมิด หมายความว่าผู้ทำละเมิดนั้นจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นทั้งหมดอย่างไม่มีขีดจำกัด ซึ่งในขณะนี้ผู้เขียนไม่เห็นด้วยเนื่องจากการให้ผู้ทำละเมิดต้องรับผิดชอบอย่างไม่มีขีดจำกัดนั้น ในบางครั้งไม่สามารถควบคุมความเสียหายได้ผู้เสียหายอาจต้องรับผิดชอบในจำนวนมากทั้งที่การกระทำของผู้เสียหายเกิดจากความประมาทเพียงน้อยนิด แม้ว่าผู้เสียหายจะสามารถเรียกร้องค่าชดเชยได้อย่างเต็มจำนวนแต่การให้ทฤษฎีเงื่อนไขจะทำให้ไม่เป็นธรรมกับผู้ทำละเมิด ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่าการใช้ทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมมาปรับใช้จึงเป็นสิ่งที่เหมาะสมมากกว่า เพราะผู้เสียหายนั้นจะได้รับชดใช้ในจำนวนที่บุคคลทั่วไปเห็นสมควร และผู้ทำละเมิดก็ไม่ต้องรับผิดชอบเกินกว่าการกระทำผิดของตนอีกด้วย

ในส่วนสุดท้ายคือส่วนของเหตุแทรกซ้อน กรณีที่เกิดเหตุแทรกซ้อนขึ้นนั้น ศาลไทยได้นำเอาทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมมาปรับใช้ ซึ่งการใช้ทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมแก่การปรับใช้กับกรณีที่เกิดเหตุแทรกแซงแล้ว เนื่องจากความรับผิดชอบของผู้ทำละเมิดควรจะมีขอบเขตสิ้นสุดลงเมื่อมีการกระทำความผิดอื่นเข้ามาบรบกวนในความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลนั้น

เมื่อเราสามารถทำความเข้าใจถึงหลักการต่าง ๆ ที่ผ่านมาของกฎหมายละเมิดในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลแล้วนั้น เราก็สามารถตอบคำถามที่เคยได้ตั้งไว้ในบทนำตอนต้นได้

เมื่อย้อนหลังกลับไปดูบทนำตอนต้นจะเห็นได้ว่า เราได้เคยตั้งคำถามไว้ว่า หากเกิดกรณีที่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมีความซับซ้อน ซึ่งจากการศึกษาทำให้เราสามารถทราบได้แล้วว่า สิ่งที่ซับซ้อนที่สุดในกฎหมายละเมิดนั้นคือ กรณีที่เกิดเหตุแทรกแซงขึ้นนั่นเอง ในตัวอย่างที่ได้ยกขึ้นในตอนแรกนั้น เป็นตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกันกับเหตุแทรกแซงเช่นกัน

ตัวอย่างแรกก็คือ A ยิง B แต่ไม่ตาย B ถูกนำส่งโรงพยาบาล ในระหว่างที่พยาบาลนำตัว B ขึ้นลิฟต์ที่โรงพยาบาลเพื่อไปผ่าตัดนั้น ลิฟต์เกิดค้างนานสามชั่วโมงซึ่งเป็นความผิดของโรงพยาบาลที่ไม่ทำการบำรุงรักษาให้ดี เป็นเหตุให้ B ทนพิษบาดแผลไม่ไหวเสียชีวิต ซึ่งหากลักษณะบาดแผลของ B นั้น หากได้รับการรักษาทันเวลาแล้ว B จะรอดปลอดภัยแน่นอน เช่นนี้แล้วความรับผิดชอบของ A ต่อความตายของ B จะมีอยู่นาน้อยเพียงไร

การที่จะตอบคำถามนี้ได้นั้นต้องพิจารณาก่อนว่า การกระทำละเมิดที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากใครเป็นผู้กระทำ และมีกี่การกระทำ สองคือความเสียหายนั้นเกิดขึ้นจากการกระทำละเมิดหรือไม่ สามคือในกรณีละเมิดนี้มีเหตุแทรกแซงหรือไม่ถ้าหากมีเป็นเหตุแทรกแซงที่ตัดการกระทำ

ในครั้งแรกหรือไม่ เมื่อพิจารณาองค์ประกอบดังกล่าวได้แล้ว เราก็สามารถสรุปได้ว่ากรณีที่เกิดขึ้นนั้นผู้ทำละเมิดจะต้องรับผิดชอบหรือไม่อย่างไร

จากตัวอย่าง A นั้นเป็นผู้ทำละเมิดรายแรก เนื่องจากเป็นผู้ที่ยิง B และก่อให้เกิดความเสียหายคืออาการบาดเจ็บ และโรงพยาบาลเป็นผู้ทำละเมิดรายหลังเนื่องจากไม่ทำการบำรุงรักษาลิฟต์ให้ดีเป็นเหตุให้เกิดการค้างขึ้นถือเป็นความประมาทที่ส่งผลให้เกิดความเสียหาย การทำละเมิดของโรงพยาบาลนั้นเกิดขึ้นหลังจากที่มีการกระทำของ A ขึ้นมาแล้ว ถือเป็นเหตุแทรกแซงที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำของ A และความเสียหายของ B การพิจารณาความรับผิดในการละเมิดครั้งนี้ต้องพิจารณาว่าเหตุแทรกแซงที่เกิดขึ้นนั้นได้มาตัดความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลหรือไม่ หากว่าตัด A ซึ่งเป็นผู้ทำละเมิดรายแรกจะไม่ต้องรับผิดชอบในความตายของ B แต่ถ้าไม่ตัด A ก็ต้องรับผิดชอบในความตายของ B

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าความประมาทที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นความผิดของโรงพยาบาลนั้นเป็นสิ่งที่ A ไม่สามารถคาดเห็นได้ว่าจะเกิดขึ้น ซึ่งตามปกติเมื่อเกิดเหตุแทรกแซงขึ้นเช่นนี้แล้วศาลจะตัดสินให้ A หลุดพ้นจากความรับผิดตามทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม เพียงแต่ว่าในตัวอย่างนี้นั้น ความผิดของโรงพยาบาลไม่ได้มีส่วนที่ไปทำให้ความเสียหายที่ B ได้รับนั้นเพิ่มมากขึ้น ความเสียหายที่ B ได้รับก็คือบาดแผลที่เกิดจากการประทุษร้ายของ A และในท้ายที่สุด B ก็เสียชีวิตจากการประทุษร้ายของ A เช่นเดียวกัน ดังนั้นในความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้ การกระทำของโรงพยาบาลนั้นไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเสียหายที่ B ได้รับแต่อย่างใด จริงอยู่ที่ว่า หากว่าโรงพยาบาลได้ทำการบำรุงรักษาลิฟต์ให้มีสภาพที่ดี พร้อมใช้งานทุกเมื่อ B สามารถเข้ารับการผ่าตัดได้ทันเวลาที่และอาจรอดชีวิต แต่ก็ยังเป็นความรับผิดที่โรงพยาบาลต้องรับผิดชอบ B เป็นอีกส่วนหนึ่งแยกต่างหากจากการกระทำของ A ดังนั้น A จึงไม่สามารถอ้างการไม่สามารถคาดหมายล่วงหน้าได้ถึงการกระทำของโรงพยาบาลมายกเว้นความรับผิดในการกระทำละเมิดของตนได้ การกระทำของโรงพยาบาลจึงไม่เป็นกากระทำที่เข้ามาตัดความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำละเมิดของ A และความตายของ B นั่นเอง A ยังคงต้องรับผิดชอบในความตายที่เกิดขึ้นของ B

ตัวอย่างที่สองก็คือ A ยิง B บาดเจ็บ ในขณะที่รถพยาบาลนำ B ไปส่งโรงพยาบาลนั้นเกิดฟ้าผ่าขึ้นถูกรถพยาบาล ทำให้ B ที่อยู่ในรถพยาบาลเสียชีวิต เช่นนี้ A จะต้องรับผิดชอบต่อความตายของ B หรือไม่เพียงไร

จะเห็นได้ว่าจากตัวอย่างนี้ฟ้าผ่านั้นเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่อาจคาดหมายได้ การที่เกิดเหตุการณ์ขึ้นแทรกแซงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลเช่นนี้ ถือเป็นเหตุที่มาตัดความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำละเมิดเดิมกับผลที่เกิดขึ้นใหม่ดังที่ได้อธิบายไว้ในบทที่แล้ว

ดังนั้นจากตัวอย่างนี้ A ไม่ต้องรับผิดชอบในความตายของ B ที่เกิดจากเหตุแทรกแซงจากธรรมชาติคือฟ้าผ่า แต่ความเสียหายที่ A ได้ก่อให้เกิดขึ้นจากการกระทำของ A จนถึงขณะที่เกิดเหตุแทรกแซงขึ้นนั้น A ยังคงต้องรับผิดชอบอยู่ ดังนั้น A จึงต้องรับผิดชอบในอาการบาดเจ็บของ B แต่ไม่ต้องรับผิดชอบในความตายของ B นั่นเอง

จะเห็นได้ว่าแม้ว่าข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นนั้นมีความสลับซับซ้อนทำให้การตัดสินความรับผิดชอบของผู้ทำละเมิดนั้นทำได้ยากเพียงใด แต่ถ้าเราสามารถศึกษากฎหมายละเมิดให้ถ่องแท้แล้วเราก็สามารถนำเอาหลักเกณฑ์ต่าง ๆ มาปรับใช้และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมาได้ จากที่ได้ทำการศึกษาผ่านมาแล้ว ในบทที่ 2 และ 3 นั้นจะเป็นการนำเสนอในส่วนของหลักเกณฑ์โดยทั่วไปที่ศาลไทยและศาลของต่างประเทศได้มีปรับใช้ในการพิจารณาคดีละเมิด ซึ่งในส่วนนี้เองที่เป็นการนำเสนอพื้นฐานเพื่อให้เกิดความเข้าใจในหลักการและทฤษฎีทางละเมิดต่าง ๆ ซึ่งหากกล่าวโดยสรุปแล้วก็ดังที่ได้เสนอไปในข้างต้น ทฤษฎีที่ถูกนำมาปรับใช้นั้นแบ่งออกเป็นสองทฤษฎีใหญ่ ๆ นั่นคือทฤษฎีเงื่อนไขที่อาศัยการตัดสินความรับผิดชอบโดยตรงที่เกิดขึ้นจากการกระทำละเมิด และทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมที่ตัดสินความรับผิดชอบจากหลักเกณฑ์ทางนโยบายเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับความรับผิดชอบที่เกิดขึ้น

การศึกษาในบทที่ 4 นั้นจะเน้นไปในทางปรัชญาซึ่งเป็นส่วนที่เป็นความคิดซึ่งเป็นรากฐานในการสร้างกฎหมายละเมิด การทำความเข้าใจในเนื้อหาทางปรัชญานี้ค่อนข้างที่จะทำได้ยากเนื่องจากในประเทศไทยนั้นยังขาดแคลนซึ่งตำราเรียนในด้านนี้ทำให้เวลาทำการศึกษาค้นหาจากตำราของทางต่างประเทศ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่า การศึกษาจากตำราต่างประเทศนั้นเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยความอดทน และสติปัญญาในการเข้าถึงแก่นแท้ของปรัชญาที่ศึกษานั้น ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่สามารถทำได้ง่าย ส่วนที่ดีของการศึกษาเช่นนี้คือการที่ต้องวิจัยงานเขียนของทางต่างประเทศทำให้สามารถเปิดมุมมองทางความรู้ออกไปให้กว้างมากขึ้นและพัฒนาศักยภาพในการศึกษาของนักกฎหมายไทยให้ดียิ่งขึ้นได้ แต่ข้อเสียนั้นก็คือในบางครั้งการศึกษาจากภาษาต่างประเทศอาจทำให้ผู้ที่มิมีศักยภาพทางการศึกษาที่ไม่เพียงพอ หמדโอกาสที่จะศึกษาในส่วนนี้ไป หรืออาจทำความเข้าใจที่คาดเคลื่อนออกไปจากความเป็นจริงได้เนื่องจากการแปลและการทำความเข้าใจที่จำกัด ดังนั้นในส่วนนี้ผู้เขียนจึงพยายามนำเสนอเพื่อให้ผู้ที่มีความสนใจสามารถใช้เป็นแนวทางศึกษาได้ต่อไป

เมื่อกล่าวถึงเรื่องของปรัชญาทางกฎหมายแล้ว จากการศึกษาที่ผ่านมาทำให้เราทราบถึงว่าปรัชญานั้นคือความคิดซึ่งกฎหมายละเมิดได้นำมาใส่ไว้ในการตัดสินความรับผิดชอบในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างกากระทำและผล กล่าวโดยสรุป ความแตกต่างทางปรัชญาและ

ตรรกศาสตร์ในทางกฎหมายนั้น ส่วนของตรรกศาสตร์นั้นคือการนำเอาทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลมาปรับใช้เพื่อหาว่าอะไรเป็นเหตุและอะไรเป็นผลในกฎหมายละเมิด ส่วนปรัชญานั้นเป็นความคิดที่ศาลได้นำมาปรับใช้กับการกำหนดความรับผิดในกฎหมายละเมิดซึ่งเป็นสิ่งที่นอกเหนือไปจากการค้นหาความเป็นเหตุเป็นผล ยกตัวอย่างเช่น การกำหนดความรับผิดในกรณีที่มีผู้ทำละเมิดหลายคน และไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดขึ้นจากผู้ทำละเมิดคนใด เช่น A และ B ยิง C พร้อมกัน กระสุนเข้านัดเดียว C ตายโดยที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่ากระสุนนัดนั้นมาจากปากกระบอกปืนของ A หรือ B เช่นนี้ศาลในประเทศอังกฤษจะตัดสินให้ทั้ง A และ B ต้องรับผิดในความตายของ C ทั้งคู่ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ทำไมในเมื่อกระสุนเข้าเพียงนัดเดียวแสดงว่ามีผู้กระทำเพียงคนเดียวแต่ต้องรับผิดทั้งสองคน เช่นนี้เป็นปัญหาในทางปรัชญาซึ่งศาลนั้นต้องแก้ไขด้วยเหตุผลซึ่งไม่ใช่เหตุผลทางตรรกศาสตร์แต่เป็นเหตุผลเรื่องความเหมาะสมในการกำหนดความรับผิด หรือกรณีที่ A ขับรถมาจอดที่สี่แยกไฟแดงในระหว่างที่จอดอยู่มีผู้ร้ายถือระเบิดขึ้นมาบนรถและสั่งให้ A ขับรถฝ่าไฟแดงไป ด้วยความกลัว A จึงขับรถฝ่าไฟแดงด้วยความเร็วไปชน B ที่กำลังเดินข้ามถนนถึงแก่ความตาย คนร้ายหนีไปได้ A ในสภาวะที่ถูกบังคับขู่เข็ญโดยภยันตรายที่ใกล้ตัวนั้นก็ไม่ต้องรับผิด แล้วใครที่จะต้องรับผิดในความตายของ B บาบเคราะห์จากการกระทำที่เกิดขึ้นนั้นสมควรจะตกอยู่กับใคร หรือเพียงเพราะว่าหาผู้รับผิดไม่ได้ก็ปล่อยให้บาปเคราะห์ตกอยู่กับผู้เสียหายไป นี่เป็นคำถามทางปรัชญาซึ่งการที่จะตอบคำถามนี้ได้ต้องอาศัยเหตุผลทางปรัชญาและการศึกษาเรื่องปรัชญานั้นเอง

สิ่งที่เป็นส่วนสุดท้ายของบทสรุปนี้ก็คือ ปรัชญาที่ได้จากการศึกษาคำพิพากษาฎีกาของไทยนั้น ศาลไทยได้มีการใช้ปรัชญาในการตัดสินความรับผิดในกฎหมายละเมิดหรือไม่ จากการศึกษาในบทที่ 5 นั้นจะเห็นได้ว่าจากคำพิพากษาฎีกาที่ได้ตัดสินมานั้นมีหลักการทางปรัชญาและตรรกศาสตร์สอดแทรกอยู่ โดยในส่วนของตรรกศาสตร์นั้นก็คือการตัดสินความรับผิดจากผลโดยตรง โดยอาศัยทฤษฎีเงื่อนไข ในส่วนของปรัชญานั้นคือการกำหนดความรับผิด ยกตัวอย่างเช่นในเรื่องเหตุแทรกแซงนั้น การพิจารณาว่าเหตุแทรกแซงใดเป็นเหตุแทรกแซงที่มาตัดความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลนั้น ก็เป็นแนวคิดทางปรัชญา การมองหาจุดที่เหมาะสมในความรับผิดของผู้ทำละเมิดเป็นสิ่งที่ไม่สามารถนำเอาแนวคิดทางตรรกศาสตร์มากำหนดได้ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 500/2498 และ คำพิพากษาฎีกาที่ 1436/2511 ก็ได้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องการหลีกเลี่ยงภยันตรายเฉพาะหน้า ซึ่งเป็นสิ่งที่มาจำกัดว่าการกระทำของผู้เสียหายการกระทำใดจึงจะเป็นการกระทำที่ถือว่าสมควรใจเข้าเสี่ยงภัยเอง หลักการดังกล่าวเป็นหลักการทางปรัชญาที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อความเหมาะสมในการกำหนดความรับผิด ทั้งนี้ในกฎหมายละเมิดของไทยนั้นยังมีการนำเอาหลัก

ปรัชญาซึ่งส่วนหนึ่งถือว่าเป็นนโยบายทางกฎหมายมาปรับใช้อีกเป็นจำนวนมาก เช่นความรับผิดชอบในการกระทำของบุคคลอื่น, ความรับผิดชอบที่เกิดจากสัตว์เลี้ยง, ความรับผิดชอบจากยานพาหนะ, ความรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องของสินค้า ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่เราต้องศึกษาเพื่อให้เข้าใจแนวความคิดทางปรัชญาให้ได้อย่างถ่องแท้

กล่าวโดยสรุป ในการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลนี้แม้ว่าจะไม่ใช่เรื่องใหม่แต่ก็เป็นส่วนที่สำคัญในกฎหมายละเมิดที่เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจ ในหลักการต่าง ๆ นั้นมีความสลับซับซ้อนดังจะเห็นได้จากการที่มีตำราต่างประเทศต่าง ๆ มากมายที่เขียนถึงองค์ประกอบทางละเมิดในส่วนนี้ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าองค์ประกอบทางละเมิดในส่วนนี้ไม่สามารถที่จะกำหนดหลักที่เหมาะสมได้อย่างแน่นอนลงตัว เหตุผลเนื่องจากหลักเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลนี้เป็นหลักกฎหมายที่ขึ้นกับข้อเท็จจริง ซึ่งการจะสร้างหลักกฎหมายขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมาในทุกกรณีย่อมเป็นไปไม่ได้ การศึกษาในส่วนที่ลึกลงไปเป็นการศึกษาถึงแนวความคิดทางนโยบายทางกฎหมายที่ถูกนำมาใช้กับความรับผิดชอบที่เกิดขึ้นจากละเมิด ซึ่งเป็นส่วนทางปรัชญาที่ต้องทำความเข้าใจถึงองค์ความรู้ของนักนิติศาสตร์ ความเหมาะสมกับสภาพสังคม และความยุติธรรมในสายตาของผู้ใช้กฎหมายด้วย ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอเสนอให้ ในการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลให้ถ่องแท้ นั้นจะต้องศึกษาจากองค์ประกอบทางความรู้ที่มีอยู่ในทุก ๆ ทาง เช่น ตำรากฎหมาย, คำพิพากษาฎีกาต่าง ๆ , บทความ ฯลฯ เพราะเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลนี้ไม่ใช่เรื่องที่เพียงแต่รู้หลักก็สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยังต้องขึ้นกับประสบการณ์อีกด้วย